

A parasztság helyzete Délkeleteurópában

Délkeleteurópa államainak lakossága 50—55 millió főre tehető. A lakosság nagyobbára agrártermeléssel foglalkozik, az itt élő népek zömét a parasztság képezi. Jugoszlávia lakosságának 80%-a, Romániának 79,5%-a, Magyarországnak 58,2%-a, Bulgáriának 67%-a a föld hozamából él. Délkeleteurópa kis agrárállamainak legnagyobb fogyasztói a nyugati nagy államok, míg ezeknek ipari termékei délkeleten találhatnak piacra. A Nyugat el is fogyaszthatná Délkelet agrártermékeit, mert a négy állam búzából 7 millió 100 ezer, rozsból 2 millió 800 ezer métermázsa kiviteli feleslegével szemben 154 millió 650 ezer, illetve 7 millió 440 ezer métermázsa bevételre szorul. Délkeleteurópa termelésének virágoznia kellene, mivel a nyugat fogyasztása az itt kivitelre kerülő búzának húszszorosát, rozsnak háromszorosát emésztí fel.

De Délkeleteurópa sorsa nemcsak Nyugaton dől el. A világháborút követő években Amerika is megjelenik agrártermékeivel az európai piacon. Délkeleteurópa fejletlen agrártermelése nem bírja ki ezt a versenyt és jórészt kiszorul Nyugat piacairól. Amerika gépesített mezőgazdasága nehéz csapást mér a kisbirtokok fejletlen technikájával rendelkező agrárállamokra. Az amerikai búza nemcsak Nyugateurópában jelent meg, mint versenytárs, de befurakodott Délkeleteurópába is. A dalmát tengerparton olcsóbb volt az amerikai, mint a Vojvodinában termelt búza. Ez mindjárt érthető lesz, ha figyelembe vesszük, hogy az Egyesült Államok és Kanada földjét combainok és traktorok művelik, míg Jugoszlávia egyes tartományaiban még tíz év előtt is az ókori faeke volt túlnyomórészt a földművelő szerszám. (100 darab vasékere Szerbiában 100, Boszniában 774, Crna Gorában 863, Macedóniában 1062, Hercegovinában pedig 5273 faeke jutott.) Hasonló a helyzet Romániában és Bulgáriában is. Magyarország mezőgazdasága technikailag fejlettebb, mint a balkáni államoké, de messze elmarad az amerikai termelés technikája mögött.

A paraszt kisüzem ugyanolyan helyzetbe jutott, mint a kisipari üzem. A kisiparos kétségbeesetten szemlélte a 19. század ipari, technikai forradalmát. Nem bírva a gépi termelésre berendezett nagyüzem fölényét, vagy bér munkássá lett, vagy még a bér munkásnál is nagyobb nyomorban él. Ma a paraszt kisüzemeket, a kisparasztságot és jórészt a középparasztságot éri hasonló sors. Az utóbbi évtizedekben megindult az ipari forradalom a mezőgazdaságban is. Azok a mezőgazdasági nagyüzemek, amelyek gépi termelésre rendezkedhettek be, döntő fölénybe kerültek a gépeket alkalmazni nem tudó kisüzemmel szemben. Az amerikai mezőgazdaságban 1931-ben egymillió a traktorok száma. Átlag

kétszáz hektárra jut egy traktor. Romániában egy traktorra 3.822 hektár esik. A gépesített nagybirtok többet, jobbat termel és olcsóbban termel, mint a tökéletlen, kézzel dolgozó kisüzemi gazdaság. A kisüzem képtelen a versenyre. Termelvényei silányabbak, a kézi és állati munkaerő megdrágítja a termelvények előállításai költségét. A különbség egy hektár föld állati és gépi erővel való felszántása között a következő:

Állati erő		Gépi erő	
A munkás munkaereje		Egy ember munkája	
(32) óra	160.— frank	(5 óra)	27.75 frank
Egy pár ökör munkaereje	194.— „	A traktor amortizációja	27.— „
Az eke költsége	30.— „	Karbantartás és javítás	27.— „
Összesen	382.— frank	Hajtóerő (benzin)	45.— „
		Az eke költsége	30.— „
		Összesen	156.5 frank

(Monde V. 192. sz. Páris)

Egy hold búza aratásához sarlóval 9, kaszával 7 óra, aratógéppel 45 perc szükséges. Egy métermázsba búza előállításai költsége traktorral, combainnal az Egyesült Államokban 30.— dinár átlagban. Ez az átlag Csehszlovákiában 80.—, Magyarországon 93.50 dinár. Az agrárválság idején ez a viszony Kelet-Európa termelésének rovására még fokozódik és odáig megy, hogy a termelés ráfizetéssel jár. Romániában egy hold búza termelési költsége 1930-ban 930.— dinár, a termelt érték 825.— dinár. Ráfizetés holdanként 105.— dinár. A „Mezőgazdasági Egyesületek Szövetsége” adatai szerint 1934-ben a Dunabánságban holdanként 248.—, métermázsanként 31.— dinár volt a ráfizetés. Ugyanakkor az ipari államok önellátásra törekedtek és fokozták búzatermelésüket. A római mezőgazdasági intézet összeállításai szerint arattak:

	Németország	Franciaország	Olaszország
	m i l l i ó m á z s á b a n		
1926/30 (átlag)	33.7	73.7	60.7
1931 „	42.3	71.9	66.5
1932 „	56.7	96.2	72.4

A világháború idejét követő egy-két év lendületének elmúlásával ködbefoszlott a kis- és közép-parasztság reménye, hogy egészséges anyagi alapokra fektessék gazdaságukat. A búza ára évről-évre csökkent. A csökkenés Magyarországon 1913-tól 1930-ig 18%-ot tesz ki. A román búza ára 1925-ben 950.— lei, 1928-ban 883.— lei. 1928-tól 1931-ig; az agrárválság ideje alatt 883.— leiről 310.—re csökkent. Jugoszláviában a csökkenés az 1926-os évet véve 100-nak alapul, 1930-ban 89.3, 1931-ben 74.3, 1932-ben 67.5.

Délkelet-Európa agrártömegeinek elszegényedését nemcsak az amerikai agrártermékek versenye idézte elő. Ezt a folyamatot meggyorsította a termékek csereviszonya is, ami akkor válik nyilvánvalóvá, amikor Délkelet-Európa agrártermékei egyrészt a ma-

guk, másrészt a kül-, de főleg a nyugati államok iparterményeivel kerülnek csereviszonyba. Mihail Manoilescu, a romániai kereskedelmi kamarák elnöke egy budapesti előadása kapcsán mondta a következőket: „A mezőgazdasági államoknak közös a tragédiája. Ez a tragédia abból áll, hogy az ipari államok évszázadokon át kizsákmányolták a mezőgazdasági foglalkozású népeket. Így alakult ki az ipari Európa mellett az agrár Európa. A klasszikus közgazdaságtan azt tartja, hogy az agrárállamoknak a mezőgazdaságra kell korlátozniok termelésüket, mert a mezőgazdaság éppen úgy gazdagít, mint az ipar. Ez azonban tévedés. Magyarországon például a mezőgazdaság produktivitása munkásonként 815, az iparé viszont 1291.— frank. Az ipari államok a kevés számú munkás által előállított árucikkért vásárolják az agrárállamok olyan termelvényeit, amelyek előállításánál nagyszámú munkás dolgozik. A helyzet például az, hogy ötven magyar paraszt munkáját lehet becserelni esetleg egy amerikai gyári munkás munkájáért. Ebből az egyoldalú cseréből új rabszolgaság van kialakulóban.“

De nemcsak a Nyugat ipara és Délkelet mezőgazdasága közötti viszonyra vonatkozik ez, hanem Délkelet iparára és annak mezőgazdaságára is. Itt a különbség nem olyan óriási. Ez a csereviszony 1:2, 1:3 és 1:4 aránylik. Attól függ, hogy milyen ipari termékkel állítjuk szembe az agrárterméket. A monopolizált ipari termékeknél természetesen sokkal nagyobb ez a különbség. „A jugoszláviai dohánymonopólium 80%-os tiszta keresete mellett 12% esik a dohány feldolgozására és 6% a dohányért kifizetett összegre.“ (Hugh Seton — Watson „Nova Riječ“ 158 sz.) Katasztrófallissá vált ez az arány, az u. n. olló az 1929—33-as gazdasági válság idején. A konszernekbe, trösztökbe, kartellekbe és a különböző szindikátusokba tömörülő ipari termelés könnyebben ellent tudott állni a válságnak, mint a szervezetlen parasztság. USA-ban a válság a következő hatást gyakorolta erre az arányra: 1909—14-es évet véve 100-nak.

	<i>Agrártermékek ára</i>	<i>Ipari termékek ára</i>
1929	138	152
1930	117	144
1931	80	124
1932	57	107

(Varga Jenő: Die ökonomischen Grundlagen der Wirtschaftskrisen)

Az agrártermékek árai tehát majdnem kétszer annyit zuhantak, mint az ipari termékeké. „A polgárság a vidéket a város uralma alá hajtotta. Rengeteg számú várost teremtett, a városi népesség számát a vidékével szemben nagy mértékben szaporította és ily módon a népesség jelentékeny részét kiragadta a vidéki élet bányúságából. Amiként a vidéket a várostól tette függővé, azonképen a barbár és félbarbár népeket a civilizáltaktól, a paraszt népeket az iparilag fejlett népektől, Keletet a Nyugattól hozta függésbe.“

Ez az aránytalanság megvan akkor is, amikor a nyugati államok pénztőkéje kölcsönöket nyújt Délkelet-Európa agrárállamainak. A *Monde* 1930 március 5-i számában közölt adatok szerint egyedül Franciaország 7 milliárd 935 millió frankot kölcsönzött Kelet-Európának. Ebből Románia 2 milliárd 90 milliót, Jugoszlávia 3 milliárd 175 milliót, Magyarország 547 milliót, Bulgária 157 milliót kapott. Hogy a kölcsönadott összeget visszafizethesse, a délkeleti parasztságnak ötvenszer annyit kell dolgoznia, mint amennyit a nyugati államok ipari munkássága dolgozott, hogy a kölcsönadott összeget előállítsa. A kölcsönöket az adóban összeszedett pénzből fizetik vissza.

Vajjon lehetne-e a délkelet-európai agrártermelést amerikai színvonalra emelni? Ez a téma sokat foglalkoztatja a polgári közgazdászokat. Ha sikerülne, úgy a parasztság helyzete nagymértékben javulna, de a végleges megoldást ez sem hozhatja meg. Az amerikai farmer szintén függő viszonyban van a bank- és ipari tőkétől. Elsősorban gépesíteni kellene a termelést, ami lehetlenség, mert a földbirtokok elaprózódtak.

A világhábrú befejezése új korszakot kezdett a történelemben. A monarchiák bukásával egyidőben megingott az arisztokrácia és a túke uralma is. Az orosz forradalom hatására Délkelet-Európa parasztságát a földéhség vakmerővé tette. Választani kellett a földosztás és forradalom között. A régi föld-nemesség húzta a rövidebbet a nagypolgársággal szemben. Földjeit felosztották. Az 1791-ben meginduló polgári-demokrata forradalom egyik sarkalatos pontja, a földosztás 128—30 év elmúltával megoldásra talált Délkelet-Európában is. A különbség annyi, hogy most nem a nagypolgárság jelszava volt a földosztás, hanem az elszegényedett tömegeké. 1917 július 16, 17 és 18-án nagy munkás- és katonatüntetések zajlottak le Szentpétervárott, 20-án kihirdetik az alkotmánymódosítást Jassyban. November elején Oroszországban kitör a munkás-paraszt forradalom, 15-én Romániában kihirdetik a földosztást. A többi államokban később került sor a földreformra, de az indító okok ugyanazok. Legnagyobb méretű a földosztás Jugoszláviában és Romániában, míg Magyarországon a Tanácsköztársaság leverése után alaposan elnyomorították ezt a szociális intézkedést. A nagybirtok, mint főtényező megszűnt Kelet-Európában, annak ellenére (nem említve Magyarországot, ahol még ma is fennáll), hogy különböző ürügyek alatt több nagybirtok megmenekült a felosztástól. Helyükbe a kisüzemek kerültek.

A földosztást a következőképen hajtották végre:

Jugoszláviában a földbirtok maximális nagyságát 75 hektárban állapították meg hegyes vidéken, síkfeldön 300 hektárban. Nagyobb birtok csak mintagazdaságoknál és állattenyésztéssel foglalkozó üzemeknél volt megengedhető. Összesen 2 millió 133 ezer 910 hektár szántóföldet, erdőt és legelőt sajátítottak ki. Az így létrehozott birtokok nagysága 2 hektártól 5 hektárig terjed. 567 ezer 887 hektárt az állam sajátított ki.

Ó Romániában a földbirtok maximuma hegyes vidéken 100, sík vidéken 150 hektár volt. Ahol a földigénylés kisebb, ott 200 és abban a valószínűtlen esetben, ha a parasztok nem kívántak földet, 250 hektárt tarthatott meg a birtokos. Beszarábiában, Bukovinában és Erdélyben még szigorúbbak a megszorítások. Ezekben a tartományokban csak nagyon kivételes esetben maradhatott meg 100 hektár a régi birtokos tulajdonában. A parasztbirtokok átlagos nagysága 5 hektár.

Bulgáriában a földműves csak annyi földdel rendelkezhetett, amennyi földet meg birt dolgozni. A fölösleg kisajátítható volt.

Magyarországon 940 ezer 48 holdat osztottak föl.

Az utódállamok nagypolgársága, mint az Antant-imperializmus keleteurópai bázisa ezzel a földosztással új közép- és agrárpolgárságot akart megteremteni a nyugati pénztöke támogatására. Ezenkívül a hatalmon lévő felső rétegek ezzel a földosztással az állameszme hordozóinak erős tömegét akarták maguk mögé állítani.

Az agrárreformmal nem érték el a kívánt eredményeket. Az új földtulajdonosoknak nem volt meg a föld megmunkálásához szükséges tőkéjük. Az 5 hektár földhozama csak akkor biztosíthat rendes megélhetést, ha azt intenzíven művelik. Ehhez hiányoztak a mezőgazdasági szerszámok, az igavonó barmok. És a földhözjutottak elenyészően kis töredékének volt módjában modern mezőgazdasági szerszámhoz jutni. A gabona termelése csökkent Európában. Erről a csökkenésről a római Mezőgazdasági Intézet a következő kimutatást közli:

	1909/13	1921	1922	1923	1924
Búza	100	89	76	92	77
Kukorica	100	67	71	79	99

A kimutatásból látható, hogy a kukoricatermelés a búzatermelés rovására emelkedik. A kukorica termelése sokkal egyszerűbb, mint a búzáé. A vetőmag hasonlíthatatlanul olcsóbb, kevesebb és egyszerűbb szerszám kell a megmunkálásához. Ezenkívül az időjárás szeszélyeivel szemben ellentállóbb.

A kormányok vajmi keveset tettek a földhöz jutottak megsegítésére. A román szabadelvű polgárság 1928-ig tartó uralmának legfőbb célja az ő érdekeit szolgáló iparosítás volt. A parasztságtói nagy járulékokat préseltek ki adók és monopol-jövedékek címén, az államkasszába befolyó pénzt pedig saját céljaik elérésére használták fel, nem törődve a parasztság szükségleteivel. Hasonló volt a helyzet a többi államokban is. (Kivételet Sztambolijски parasztkormányása képez Bulgáriában.) Ahelyett, hogy megismertették volna a parasztsággal a modern mezőgazdálkodást és ezt lehetővé is tették volna számára, — csak meggazdagodási alanyt láttak benne. A törökök által meghonosított korrupció egyszerűbb formában virágkorát élte ezekben az években. A közpártal nem gazdasági rendszert igyekezett megszervezni, hanem politikait. Nem dolgozni és ezúton érvényesülni, hanem kormá-

nyozni akart. A főcél a biztos, nyugdíjképes állami hivatal elérése.

A vonathálózatok kedvezőtlen elosztása és a magas szállítási díjak alkalmatlanok és túldrágák a parasztság kis jövedelméhez. Beszarábiában elrohad a gazdag termés, nincs mód arra, hogy a városokba juttassák. A városok lakossága pedig majdnem éhenhal az élelmiszerhiány következtében. A jugoszláv szállítási viszonyokra jellemző, hogy 1925-ben 100 kg búza ára Apatinban 200.— dinár, Debárban 580.— dinár, kukorica Apatinban 50.—, Makarszákban 375.— dinár. Árpa: Apatin 100.—, Cetinye 500.— dinár. Bab: Apatin 100.—, Kriva Palánka 750.— dinár. Burgonya: Szenta 45.—, Ulciny 375.— dinár, stb. (HID, 1939. 11. szám)

Igy történt aztán, hogy a parasztheadóságok rövid időn belül megnövekedtek. A jugoszláv mezőgazdaságnak 1925-ben még nem volt adóssága, de már 1928-ban a gazdák tartozása 3 milliárd dinárt tett ki. A hitelélet körforgása mind nehezebb és nehezebb lett. Az amerikai verseny, a belső piacok rossz elosztása, nagyobodó adók, az ipari- és agrártermékek növekedő árkülönbsége, a magas kamatok (néha 30—40%) fokozták a hitel igénylését, ugyanakkor pedig az adósságfizetés, vagy törlesztés lehetősége csökkent.

Az 1929/32-es gazdasági válság katasztrófálisan hatott. A jugoszláv mezőgazdaság adóssága 7 milliárd dinár, a románé 50 milliárd lei, a magyaré másfél milliárd pengő. A válság idején keletkezett adósságok nem befektetésekből, hanem a parasztság személyi szükségleteinek fedezéséből erednek. Ezt bizonyítják többek között a „Privilegizált Agrárbank“ adatai is. Egy szávbánsági járásban az összádósság 18 millió 383 ezer 724 dinár. Ebből mezőgazdasági felszerelésre mindössze 2 millió 181 ezer 575 dinárt (vagyis a kölcsönnek csak 12%-át) költöttek. A Vardár-Bánság egyik járásában az összádósság 2 százalékát fordították mezőgazdasági felszerelésre. Magától értetődik, hogy ilyen viszonyok mellett még a kamatok fizetéséről sem lehet beszélni. A termelés a kis- és közép-parasztság számára súlyos terheket jelentett és csak azért nem hagyták ott földjeiket, mert az kenyeret és főzelékféleket termelték számukra. Az adósságok behajthatatlanok maradtak, az adókat nem fizették. Az árverés-kísérletekre a parasztság erőszakkal felelt. A bankokat a bezárás veszélye fenyegette. Mivel az adókat nem bírták behajtani, a kormányok különböző monopóliumok útján emelték a közvetett adókat. 1935-ben az államjövedelemnek Jugoszláviában 65,5%-át, Romániában 72,5%-át, Bulgáriában 64%-át a közvetett adók tették ki.

A válság és adósságok kettős malomköve között őrlődő kis- és középparasztság közvetlen veszedelmet jelentett a társadalom rendjére nézve. A világháború után immár másodszer is szükségessé vált, hogy az állam a parasztság életkérdéseibe nyúljon. A bankok nem tudták, vagy nem akartak hiteleket nyújtani, pedig a parasztság hitelszükséglete maximumra fokozódott. Az inflációs időkből származó adósságok mérhetetlen magasak voltak. A követeléseknek árverések útján való behajtása lehetetlen volt és:

mindennek tetejében a fokozódó paraszt elégedetlenség, amit valamiképen csillapítani kellett.

Jugoszláviában meghozták a parasztvédelmi törvényt, mint ideiglenes rendszabályt. Ezt a törvényt azóta már háromszor kellett meghosszabbítani, mert hisz a bajok gyökerében változtatás nem történt. Romániában az 1931 őszen meghozott fizetés-halasztás sem segíthetett a parasztságon. Már öt éve, hogy egyetlen gazdaság sem törleszti adósságát és a parasztban lassan megérlelődik az a gondolat, hogy ezekből a fizetésekből úgy sem lesz semmi. Sürgősen hozzá kellett látni a hitelezői érdekek megvédéséhez. A román paraszt-szanálási törvény (1932) 30 évre hosszabbítja meg a kisbirtok tartozásait. A rövidlejáratú kölcsönöket tehát hosszúlejáratú kölcsönökké alakították át, a tartozásokból egyuttal 50%-ot írtak le. Jugoszláviában ezt a törvényt 1936-ban hozták meg.

Az állami intervenciók tulajdonképpen a hitelezők érdekében történtek. A jugoszláv állam például a bankoknak és hitelszövetkezeteknek követeléseik 75%-át téríti meg a kamatokkal és az összes költségekkel együtt. A pénzüntézeteket semmiféle károsodás nem éri, sőt egész jó haszonra tesznek szert, mivel a dinár vásárlóereje 1929-től 1936-ig 110%-kal emelkedett. A parasztságra nézve pedig az 50%-os törlés semmi könnyítést nem jelentett, mert 100.— dinár adósság kifizetésére 1928-ban 400 kg búza volt elégséges, míg 1936-ban az aratás utáni 3 hónapban ennek az összegnek kifizetésére 840 kg búza kellett. Másutt is ilyen volt az állami intervenció eredménye.

(Folytatása következik)

Szakács Gábor

Üdvözlét, hazatéréskor

*Ne ugassatok telepi kutyák,
mclengessetek most már gyári ríték.
elmúlt a gyötrő, ifjú szomjúság,
csavargásomból megtértem közéték!*

*Köszöntelek rönktér! Nagy erdei fák
hamvas húsa, kifosztottan az ágaktól!
Városinak oly idegen világ,
de én nekem menedék e világból!*

*Zengj cirkula, bűgj gätter, holló, holló,
perdülj le moszt, nyújtózz álmos anyagtér!
Szerszámműhely! csengess és dúdolg rá!
Ezért jöttem vissza a régi hangért!*

*Jó barátom szeles, barna mező
eső hozója, napfény hordozója,
villámok ágya, ködökbe vesző
őszi tér, téli hó jó ringatója,*